

Ruta Sepetys

Zout van
de zee

Vertaald door Aleid van Eekelen-Benders

UITGEVERIJ LUITINGH-SIJTHOFF

© 2016 Ruta Sepetys

Nederlandse vertaling © 2016, 2022 Aleid van Eckelen-Benders

Uitgeverij Luitingh-Sijthoff bv, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Oorspronkelijke titel *Salt to the Sea*

Oorspronkelijk uitgegeven bij Philomel Books, een imprint van
Penguin Young Readers Group, een divisie van Penguin House LLC

Omslagontwerp Theresa Evangelista/Baqup

Omslagbeeld Getty Images/Imagedepotpro

Plattegronden Katrina Damkoehler

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 210 1893 5

NUR 285

www.lsamsterdam.nl

www.boekenwereld.com

Voor mijn vader.
Mijn held.

DENEMARKEN

ZWEDEN

SITUATIE
1945

Steuben

BORNHOLM
(DENEMARKEN)

Kiel

Sassnitz

Berlijn

DUITSLAND

Heidelberg

LITOUWEN

Baltische Zee

Wilhelm
Gustloff

Goya

Pillau

Tilsit

Biržai

LETLAND

Kaunas

Vilnius

Goten-
hafen

OOST-
PRUISEN

Königsberg

Nemmersdorf

Frauenburg

Warschau

POLEN

Lwów

TSJECHO-SLOWAKIJE

Wij, de overlevenden, zijn niet de ware getuigen. De ware getuigen, degenen die de onuitsprekelijke waarheid kennen, zijn de verdronkenen, de doden, de vermisten.

– Primo Levi

joana

Schuldbesef is een jager.

Mijn geweten bespote me, het zocht ruzie met me als een nukkelig kind.

Het is allemaal jouw schuld, fluisterde de stem.

Ik ging harder lopen om onze groep in te halen. Als de Duitsers ons vonden zouden ze ons van de veldweg af sturen. Wegen waren alleen voor militairen. Er was geen bevel tot evacuatie uitgevaardigd en iedereen die uit Oost-Pruisen vluchtte werd als deserteur bestempeld. Maar wat maakte dat uit? Ik was vier jaar geleden al een deserteur geworden, toen ik uit Litouwen vluchtte.

Litouwen.

Ik was in 1941 vertrokken. Hoe stond het er thuis voor? Vonden de verschrikkingen waarover op straat werd gefluisterd echt plaats?

We naderden een hobbel aan de kant van de weg. Het jongetje dat voor me liep wees er jammerend naar. Hij had zich twee dagen geleden bij ons aangesloten, was in z'n eentje het bos uit gekomen en stilletjes met ons meegelopen.

'Hallo, kleintje. Hoe oud ben je?' had ik gevraagd.

'Zes,' antwoordde hij.

'Met wie reis je samen?'

Hij aarzelde even en liet zijn hoofd zakken. 'Mijn omi.'

Ik keek naar het bos om te zien of zijn grootmoeder ook tevoorschijn was gekomen. 'Waar is je omi nu?' vroeg ik.

Het zwervertje keek me met grote, lichte ogen aan. 'Ze werd niet meer wakker.'

Dus reisde het jongetje met ons mee; vaak zwierf hij een stukje voor ons uit of achter ons aan. En nu stond hij daar te wijzen naar een stuk donkere wol onder een schuimtaart van sneeuw.

Ik gebaarde naar de anderen dat ze door moesten lopen, en toen ze dat deden rende ik naar de besneeuwde hoop. De wind tilde een laagje bevroren vlokken op en onthulde zo het dode, blauwe gezicht van een vrouw van ergens in de twintig. Haar mond en ogen stonden wijd open, verstart van angst. Ik doorzocht haar bevroren zakken, maar ze waren al leeggehaald. In de voering van haar jasje vond ik haar identiteitspapieren. Die stopte ik in mijn jas om ze aan het Rode Kruis te geven, en daarna sleepte ik haar bij de weg vandaan, het veld in. Ze was dood, stijf bevroren, maar ik moest er niet aan denken dat er tanks over haar heen zouden rijden.

Ik rende terug naar de anderen. Het zwervertje stond midden op de weg, omringd door neervallende sneeuw.

'Werd zij ook niet wakker?' vroeg hij zacht.

Ik schudde mijn hoofd en pakte zijn hand vast.

En toen hoorden we het allebei in de verte.

Boem!

florian

Het lot is een jager.

Boven me bromde een zwerm motoren. *Der Schwarze Tod*, de Zwarte Dood, werden ze genoemd. Ik verstopte me onder de bomen. De vliegtuigen waren niet te zien, maar ik voelde ze. Dichtbij. Ingesloten door duisternis voor en achter me woog ik de mogelijkheden af. Er klonk een explosie, en de dood sloop dichterbij en kromde vingers van rook om me heen.

Ik zette het op een rennen.

Mijn benen gingen pompend en traag, heel anders dan mijn malende hoofd. Ik droeg ze op te bewegen, maar mijn geweten wond zich om mijn enkels en hield ze met geweld tegen.

'Je bent een talentvolle jongeman, Florian.' Dat had moeder gezegd.

'Je bent een Pruis. Neem je eigen beslissingen, zoon,' zei mijn vader.

Zou hij het eens zijn geweest met mijn beslissingen, met de geheimen die ik nu op mijn rug droeg? Zou moeder me in deze oorlog tussen Hitler en Stalin nog steeds talentvol vinden, of misdadig?

De Sovjets zouden me doden. Maar hoe zouden ze me eerst martelen? De nazi's zouden me doden, maar alleen als ze het plan ontdekten. Hoelang zou het geheim blijven? Die vragen joegen me voort; ik stoof door het koude bos en probeerde takken te ontwijken. Mijn ene hand

tegen mijn zij gedrukt, mijn andere om het pistool geklemd. Bij elke ademhaling en elke stap vlamde de pijn op en stroomde er warm bloed uit de ontstoken wond.

Het geluid van de motoren stierf weg. Ik was al dagen op de loop en mijn hoofd leek net zo verzwakt als mijn benen. De jager aasde op iedereen die vermoeid en afgemat was. Ik had rust nodig. De pijn remde me af tot een drafje en ten slotte tot wandeltempo. Verderop in het dichte bos ontdekte ik tussen de takken een oude aardappelkelder. Ik sprong erin.

Boem!

emilia

Schaamte is een jager.

Ik wilde even uitrusten. Even kon toch wel? Ik schoof over de koude, harde aarde tot achter in het hol. De grond beefde. Er waren soldaten in de buurt. Ik moest verder, maar ik was zo moe. Het was een goed idee om takken voor de ingang van deze boskelder te leggen. Ja toch? Niemand zou zo ver van de weg dwalen. Nee toch?

Ik trok de roze wollen muts over mijn oren en mijn jas dichter om mijn hals. Ondanks alle laagjes die ik aanhad was de januarikoude bijtend scherp. Ik had geen gevoel meer in mijn vingers. Als ik mijn hoofd draaide braken er stukken van mijn haar af, vastgevroren aan mijn kraag. Daarom dacht ik maar aan augustus.

Mijn ogen vielen dicht.

En toen vlogen ze open.

Daar stond een Russische soldaat.

Hij boog zich over me heen en porde zachtjes met zijn pistool tegen mijn schouder.

Ik veerde op en schoof als een razende achteruit.

‘*Fräulein.*’ Hij grinnikte, blij dat ik nog leefde. ‘*Komme, Fräulein.* Hoe oud ben je?’

‘Vijftien,’ fluisterde ik. ‘Alsjeblieft, ik ben niet Duits. *Nicht Deutsche.*’

Hij luisterde niet, verstond het niet of trok zich er niets van aan. Hij richtte zijn pistool op me en rukte aan mijn enkel. ‘Sst, *Fräulein.*’ Hij hield het wapen onder mijn kin.

Ik smeekte. Ik drukte mijn handen tegen mijn buik en bedelde.

Hij kwam dichterbij.

Nee. Dit ging niet gebeuren. Ik wendde mijn hoofd af.
'Schiet me dood, soldaat. Alsjeblieft.'

Boem!

alfred

Angst is een jager.

Maar, dappere krijgers, wij wuiven de angst met één handbeweging weg. Wij lachen de angst in zijn gezicht uit, schoppen hem als een steentje over straat. Ja, Hannelore, ik stel deze brieven eerst in gedachten op, omdat ik niet telkens als ik aan jou denk mijn mannen in de steek kan laten.

Je zou trots zijn op je waakzame metgezel, matroos Alfred Frick. Vandaag heb ik een jonge vrouw gered die bijna in zee viel. Het stelde eigenlijk niets voor, maar ze was zo dankbaar dat ze zich aan me vastklampte en niet meer los wilde laten.

'Dank je wel, matroos.' Haar warme gefluister streelde mijn oor. Ze was heel knap en rook naar verse eieren, maar ik heb al zoveel dankbare knappe meisjes meegemaakt. Wacht, maak je geen zorgen. Jij en je rode trui komen in mijn gedachten op de eerste plaats. Onafgebroken en vol genegenheid denk ik aan mijn Hannelore en de dagen van de rode trui.

Het is een opluchting voor me dat jij niet hier bent en dit niet hoeft te zien. Jouw suikeren hart zou de verraderlijke omstandigheden hier in de haven van Gotenhafen niet verdragen. Op dit moment bewaak ik gevaarlijke explosieven. Ik dien Duitsland goed. Al ben ik pas zeventien, ik bezit meer heldhaftigheid dan mannen die twee keer zo oud zijn. Er is sprake van een plechtigheid te mijner ere, maar ik heb het te druk met voor de Führer vechten om eerbewijzen in ont-

vangst te nemen. Eerbewijzen zijn voor de gevallenen, heb ik tegen ze gezegd. Zolang we nog leven moeten we vechten!

Ja, Hannelore, ik zal het heel Duitsland bewijzen. Er steekt echt een held in me.

Boem!

Ik liet de brief in mijn hoofd in de steek en ging op mijn hurken in de voorraadkast zitten, in de hoop dat niemand me zou vinden. Ik voelde er niets voor om naar buiten te gaan.

florian

Ik stond in de boskelder met mijn pistool op de dode Rus gericht. De achterkant van zijn schedel lag eraf. Ik rolde hem van de vrouw weg.

Het was geen vrouw. Het was een meisje met een roze muts. En ze was flauwgevallen.

Ik doorzocht de bevroren zakken van de Rus en haalde er sigaretten, een veldfles, een grote, in papier verpakte worst, zijn wapen en munitie uit. Om allebei zijn polsen droeg hij twee horloges, trofeeën van zijn slachtoffers. Daar bleef ik af.

Op mijn hurken in de hoek van de kelder speurde ik de koude ruimte rond naar sporen van voedsel, maar ik zag niets. Ik stopte de munitie in mijn ransel, maar paste goed op dat ik niet tegen het in doek gewikkelde doosje stootte. Het doosje. Hoe kon zoiets kleins zoveel macht bezitten? Er waren oorlogen gevoerd om minder. Was ik echt bereid ervoor te sterven? Ik knaagde aan de gedroogde worst en genoot van het speeksel dat in mijn mond kwam.

Een lichte trilling in de grond.

De Rus was niet alleen. Er waren er meer. Ik moest weg.

Ik draaide de veldfles van de soldaat open en hield hem onder mijn neus. Wodka. Ik knoopte mijn jas los, toen mijn hemd, en goot de alcohol over mijn zij. De pijn was zo intens dat ik een lichtflits zag. Mijn opengereten

vlees vocht terug, het kronkelde en klopte. Ik hapte naar adem, slikte een kreet in en kwelde de gapende snee met de rest van de alcohol.

Het meisje op de grond bewoog. Haar hoofd schoof met een ruk weg van de dode Rus. Haar ogen peilden het pistool naast mijn voeten en de veldfles in mijn hand. Knipperend ging ze overeind zitten. Haar roze muts gleed van haar hoofd en viel geluidloos in het stof. De zijkant van haar jas zat onder het bloed. Ze voelde in haar zak.

Ik smiet de fles neer en greep het pistool.

Zij opende haar mond en begon te praten.

Pools.

emilia

De Russische soldaat staaarde me met open mond en lege ogen aan.

Dood.

Wat was er gebeurd?

In de hoek zat een jongeman op zijn hurken. Hij droeg burgerkleding; zijn jas en hemd hingen open en zijn bebloede huid zat vol dieppaarse kneuzingen. Hij had een pistool in zijn hand. Ging hij me doodschieten? Nee, hij had de Rus gedood. Hij had me gered.

‘Is het wel goed met je?’ vroeg ik; ik herkende mijn eigen stem haast niet. Zijn gezicht vertrok toen hij mijn woorden hoorde.

Hij was Duits.

Ik was Pools.

Hij zou niets met me te maken willen hebben. Adolf Hitler had verklaard dat wij Polen minder dan menselijk waren. We moesten worden uitgeroeid, opdat de Duitsers het land konden krijgen dat ze nodig hadden voor hun rijk. Duitsers waren superieur, zei Hitler, en gingen niet tussen Polen wonen. Wij waren niet verduitsbaar. Maar onze grond was dat wel.

Ik haalde een aardappel uit mijn zak en stak hem die toe. ‘Dank je wel.’

De grond trilde even. Hoeveel tijd was er verstreken? ‘We moeten weg,’ zei ik tegen hem.

Ik probeerde in mijn beste Duits te praten. In mijn hoofd

waren het keurige zinnen, maar ik wist niet zeker of ze er ook zo uit kwamen. Soms werd ik uitgelachen als ik Duits sprak en dan wist ik dat mijn woorden niet klopten. Toen ik mijn arm liet zakken zag ik mijn mouw vol Russische bloedspatten zitten. Zou er ooit een eind aan komen? Ergens in me welden tranen op. Ik wilde niet huilen.

De Duitser staarde me aan met een mengeling van vermoeidheid en frustratie. Maar ik begreep hem.

Zijn blik naar de aardappel zei: Ik heb honger, Emilia.

Het opgedroogde bloed op zijn hemd zei: Ik ben gewond, Emilia.

Maar de manier waarop hij zijn ransel vastklemde zei me het meest.

Hier mag je niet aankomen, Emilia.

joana

We ploeterden verder over de smalle weg. Vijftien vluchtelingen. De zon had zich eindelijk gewonnen gegeven en de temperatuur volgde. Een blind meisje dat voor me liep, Ingrid, hield een touw vast dat aan een paardenkar vastzat. Ik kon wél zien, maar toch leden we aan dezelfde handicap: allebei liepen we een donkere gevechtstunnel in zonder te kunnen zien wat voor ons lag. Misschien was haar gezichtsverlies juist een gave. Het blinde meisje kon dingen horen en ruiken die ons ontgingen.

Hoorde ze de laatste snik van de oude man toen hij een paar kilometer terug onder de wielen van een kar gleeed? Proefde ze munten in haar mond toen ze over het verse bloed in de sneeuw liep?

‘Hartverscheurend. Ze hebben haar vermoord,’ zei een stem achter me. Het was de oude schoenmaker. Ik bleef staan zodat hij me inhaalde. ‘Die bevroren vrouw daarachter,’ vervolgde hij. ‘Haar schoenen hebben haar vermoord. Hoe vaak ik het ook zeg, de mensen luisteren niet. Slecht gemaakte schoenen zijn een kwelling voor je voeten en belemmeren je voortgang. Tot je stilstaat.’ Hij gaf een kneepje in mijn arm. Zijn zachte, rode gezicht gluurde onder zijn hoed uit. ‘En dan ga je dood,’ fluisterde hij.

De oude man had het altijd maar over schoenen. Hij praatte er met zoveel liefde en gevoel over dat een vrouw in onze groep hem ‘de schoendichter’ had genoemd. Die